

Förberedelse till brott (I och II).

Mål nr.: B 1825-17 (II), B 291-17 (I)

2018:44

I

Örebro tingsrätt

Allmän åklagare väckte vid Örebro tingsrätt åtal mot M.H., C.J. och P.J. samt sju andra personer för förberedelse till misshandel.

Enligt gärningsbeskrivningen hade M.H., C.J. och P.J. samt ytterligare två av de tilltalade den 15 november 2014 färdats i en bil, framförd av M.H., från Stockholm. De övriga fem tilltalade hade samtidigt färdats i en bil från Göteborg. Avsikten med resorna hade varit att ta sig till en parkering i Kassmyra inom Askersunds kommun för att där medverka i ett planerat slagsmål med och mot flera andra personer, vilket i vart fall skulle ha förorsakat motståndarna sådan smärta och ömhet att misshandeln inte hade varit att bedöma som ringa.

De tilltalade i bilen från Stockholm hade enligt åklagaren gemensamt och i samförstånd i bilen förvarat och transporterat tandskydd och boxningshandskar av MMA-typ vilket varit särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid den planerade misshandeln. M.H., C.J. och P.J. hade dessutom haft sina händer lindade. Beträffande de tilltalade i bilen från Göteborg anförde åklagaren liknande påståenden.

Polisen hade genom att stoppa de tilltalade förhindrat att brotten kommit till fullbordan. Fara för att brotten skulle ha fullbordats hade enligt åklagaren inte varit ringa.

Var och en av de tilltalade förnekade förberedelse till misshandel.

Tingsrätten (ordförande rådmannen *Anders Forsbäck*) anförde i dom den 1 april 2016 bl.a. följande.

DOMSKÄL

– – –

Inledande ställningstaganden om händelseförloppet

Tingsrätten konstaterar att det genom utredningen framkommit att det den 15 november 2014 skulle äga rum en planerad uppgörelse – eller s.k. Box – på en parkering i Kassmyra inom Askersunds kommun. Därvid har

personer med anknytning till s.k. firmor åkt från Stockholm och Göteborg för att mötas på den bestämda platsen. Polismyndigheten har, genom en stor och omfattande insats, lyckats avstyra uppgörelsen.

Det har vidare framkommit att – – –, M.H., – – –, C.J. och P.J. suttit i samma bil (i fortsättningen *Stockholmsbilen*). Bilen åkte från Stockholm på morgonen den aktuella dagen. Bilen har anträffats i anslutning till parkeringen i Kassmyra. I bilen har det funnits tandskydd, handskar och handlindor.

Det är också klarlagt att – – – på morgonen den aktuella dagen åkt från Göteborg och att polisen anträffade dem i Åsbro. I bilen (i fortsättningen

513

Göteborgsbilen) har det funnits tandskydd, handskar och handlindor.

Har det varit fråga om en straffbar förberedelse?

I 23 kap. 2 § BrB framkommer att förberedelse är straffbelagt endast vid brott där detta särskilt anges. Av 3 kap. 11 § BrB framgår att förberedelse till sådan misshandel som inte är ringa är straffbelagt.

Enligt 23 kap. 2 § första stycket 2 BrB ska den som, med uppsåt att utföra brott, skaffar, tillverkar, lämnar, tar emot, förvarar, transporterar, sammanställer eller tar annan liknande befattningsmedel med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott, dömas för förberedelse till brottet, om han inte har gjort sig skyldig till fullbordat brott eller försök. I tredje stycket framkommer att om faran för att brottet skulle fullbordas var ringa, ska det inte dömas till ansvar.

Redan av bestämmelsens ordalydelse framkommer att kriminaliseringen av handlingar på ett så tidigt stadium som förberedelse av ett visst brott begränsats till sådana handlingar vilka med hänsyn till risken för tillkomsten av brott är särskilt straffvärda. Det är alltså inte straffbelagt såsom förberedelse att på annat sätt – än vad som framgår i paragrafen – planera ett brott (se Berggren, m.fl., *Brottsbalken*, en kommentar, Zeteo lagkommentarer, 2015, se kommentaren till 23 kap. 2 § BrB). Blotta avsikten att misshandla någon är därför inte straffbar.

– – –

Det tingsrätten har att ta ställning till är om var och en av de tilltalade i målet gjort sig skyldig till en straffbar förberedelse till misshandel. Inledningsvis behandlar tingsrätten frågan om det varit fråga om befattningsmedel med något som varit särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid misshandel.

Rekvisitet omfattar även hjälpmedel som i viss mån har ett legalt användningsområde men som är särskilt farliga med hänsyn till risken för uppkomsten av brott, exempelvis skjutvapen och dyrkar. Vidare omfattas andra föremål som typiskt sett är särskilt lämpade för det aktuella brottets genomförande, exempelvis en kniv om det rör sig om misshandelsbrott. För att ett föremål ska vara särskilt ägnat att användas som hjälpmedel krävs dock att det med hänsyn till sin beskaffenhet är av någorlunda central betydelse för det aktuella brottets genomförande (se Berggren m.fl., *Brottsbalken*, en kommentar, Zeteo lagkommentarer, 2015, se kommentaren till 23 kap. 2 § BrB). Helt vardagliga föremål kan som huvudregel inte vara hjälpmedel i nu aktuellt avseende. Asp m.fl. har som exempel anført att det troligen inte kan bli fråga om att döma en person för förberedelse till mord i ett fall då denne köper en kökskniv i avsikt att döda någon. Ansvarsfrihet ska i detta fall inträda genom hänvisning till kravet att hjälpmedlet måste vara särskilt ägnat att användas vid brottet (se Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder*, svensk straffrätt I, 2 uppl., s. 420 f.). I NJA 2011 s. 627 fastslog HD att flera föremål tillsammans kan anses vara särskilt ägnade att användas som hjälpmedel i den mening som avses i paragrafen.

Eftersom det nu aktuella påståendet om brott rör förberedelse till misshandel, vilket är ett s.k. effektbrott, är det relevant att uppmärksamma att åklagaren gjort gällande skaderekvisiten *smärta och ömhet*. Det tingsrätten har att ta ställning till är således om tandskydd, handskar – av den typ som anträffats i bilarna – och lindor, var för sig eller som en samling föremål, varit särskilt ägnade att användas som hjälpmedel för att orsaka smärta och ömhet.

När det inledningsvis gäller de tandskydd som anträffats i de båda bilarna har det varit fråga om föremål som uppenbart endast avsett att skydda den individ som burit dem. Tandskydden har därmed inte varit särskilt ägnade att användas som hjälpmedel för att orsaka smärta och ömhet på person med annan firmatillhörighet.

När det gäller lindorna har åklagaren inte lagt fram någon utredning som redogör för lindornas användningsområde. Vittnet och polisen J.S. har dock angett att lindorna används för att skydda knogarna på den som utövar våld. I avsaknad av utredning beträffande huruvida skadeeffekterna på "motståndaren" blir större om den som slår använder lindor, kan det endast konstateras att lindornas primära användningsområde i nu aktuellt fall varit att lindra skadorna på den som bär dem. Även lindorna har alltså haft ett syfte att skydda snarare än att skada. Lindorna har därmed inte varit särskilt ägnade att användas som hjälpmedel för att orsaka smärta och ömhet på person med annan firmatillhörighet.

Tingsrätten övergår därefter till att bedöma de handskar som anträffats i respektive personbil. I Stockholmsbilen har P.V. (polisinspektör) angett att det var fråga om handskar som liknade dem på följande bild (återges inte här).

Tingsrätten framhåller även i detta avseende att det inte presenterats någon utredning om effekterna av slag med den typ av handskar som ses på bilden. Det ska också anmärkas att P.V. gett uttryck för en viss osäkerhet beträffande handskarnas utseende. Detta förenat med förhållandet att det saknas beslagsprotokoll – eftersom egendomen aldrig togs i beslag – skapar en osäkerhet beträffande handskarnas utseende. Denna osäkerhet ska inte ligga de tilltalade i Stockholmsbilen till last. Tingsrätten konstaterar också att det inte framkommit något som talar för att effekten av ett slag med den aktuella typen av handske skulle bli större än ett slag utan handske. Det primära användningsområdet för handskarna torde därför vara att skydda den individ som bär dem genom att knogarna inte skadas lika lätt. Handskar av den typ som anträffats i Stockholmsbilen kan därför inte anses vara av sådan central betydelse för en misshandel som krävs för att de ska vara särskilt ägnade att användas som hjälpmedel vid brottet.

Tingsrätten anser inte heller att tandskydden, lindorna och handskarna, som anträffats i Stockholmsbilen, tillsammans utgör en samling sådana föremål som omfattas av bestämmelsen om förberedelse. Sammantaget har det alltså inte varit fråga om en straffbar förberedelse. Åtalet mot – –, M.H., – –, C.J. och P.J. ska därför ogillas.

DOMSLUT

Tingsrätten frikände samtliga tilltalade från åtalet.

Göta hovrätt

Åklagaren överklagade i Göta hovrätt och yrkade att hovrätten skulle döma M.H., C.J. och P.J. för förberedelse till misshandel enligt den justerade gärningsbeskrivning som återges i punkt 3 i HD:s dom.

M.H., C.J. och P.J. motsatte sig att tingsrättens dom ändrades.

Hovrätten (rådmannen Jan Josefsson, tf. hovrättsassessorn Lisa Thorsén, referent, samt nämndemännen Håkan Svenningsson och Christina Högman) anförde i dom den 14 december 2016 bl.a. följande.

HOVRÄTTENS DOMSKÄL

-- --

Skuld

Inledande ställningstaganden om händelseförloppet

I likhet med tingsrätten finner hovrätten att följande är utrett. Den 15 november 2014 skulle det omkring klockan 12 på förmiddagen äga rum en uppgörelse, ett s.k. Box, på en parkeringsplats i Kassmyra inom Askersunds kommun. Med anledning av uppgörelsen begav sig ett flertal personer med anknytning till s.k. firmor från Stockholm och Göteborg för att mötas upp på den bestämda platsen. Firmorna var anhängare av olika fotbollsföreningar i Stockholm och Göteborg. Polisen fick kännedom om den planerade uppgörelsen och lyckades avstyra denna. I samband med polisinsatsen stoppades närmare 90 personer som misstänktes ha för avsikt att delta i uppgörelsen. När polisen anlände till grusplanen där uppgörelsen skulle äga rum fanns där ett tiotal bilar. Vidare anträffade polismännen P.V. och J.S. en bil parkerad ett par hundra meter från grusplanen. I bilen var det fem personer, däribland M.H., C.J. och P.J.

Genom vad P.V. och J.S. har berättat anser hovrätten att det är utrett att var och en av M.H., C.J. och P.J. hade sina händer lindade när de stoppades av polisen. Det är genom P.V:s och J.S:s uppgifter också visat att det i baksätet på bilen anträffades ett pappershäfte benämnt "Kenneths svensxa" som innehöll kartor, planering och tidpunkter.

Utifrån den beskrivning som de båda polismännen lämnat om pappershäftet, jämte den omständigheten att M.H., C.J. och P.J. påträffades på den i häftet beskrivna och relativt ensligt belägna platsen, anser hovrätten det utrett att det häfte som anträffades i bilen var av samma slag som det häfte med benämningen "Kenneths svensxa" som förebringats i målet och som anträffades i ett av de andra fordonen. Med hänsyn till de nyss angivna omständigheterna samt det förhållandet att M.H., C.J. och P.J. var anhängare av samma fotbollsklubb i Stockholm och gemensamt hade åkt bil från Stockholm samma morgon, anser hovrätten att det är visat att de gemensamt och i samförstånd tagit befattning med häftet genom att förvara detta i bilen.

516

Genom den av åklagaren framlagda utredningen – – – anser hovrätten det utrett att ett Box innebär ett slagsmål mellan olika s.k. firmor, att en firma innebär en sammanslutning av personer som söker konfrontation med likasinnade grupper i en idrottsklubbs namn, att slagsmålen utgörs av bl.a. slag till dess att en av firmorna ger upp och att slagsmålen typiskt sett är sådana att de för deltagarna kan medföra kroppsskador, smärta eller ömhet. Som utgångspunkt måste därför deltagarna i ett Box genom sitt handlande anses uppfylla rekvisiten för vad som utgör en misshandel som är av i vart fall s.k. normalgrad (3 kap. 5 § BrB).

Har M.H., C.J. och P.J. tagit befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid misshandel?

I enlighet med vad tingsrätten har redogjort för i sin dom har den allmänna kriminaliseringen av förberedelsegärningar begränsats till vissa typer av handlingar som anges i 23 kap. 2 § första stycket BrB. Det är alltså inte straffbelagt att på annat sätt än vad som anges i den ifrågavarande paragrafen planera ett brott. För att M.H., C.J. och P.J. ska dömas för förberedelse till misshandel krävs att de tagit befattning med något

som varit särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid en misshandel. Som framgår ovan har hovrätten kommit fram till att M.H., C.J. och P.J. har lindat sina händer med lindor och förvarat pappershäftet "Kenneths svensxa" jämte kartor. Den fråga hovrätten har att ta ställning till i denna del är om lindorna och pappershäftet kan anses utgöra sådana objekt som enligt lagens mening är särskilt ägnade att användas som hjälpmedel vid brottet misshandel.

Straffansvaret för förberedelse omfattar dels befattning med sådana typer av hjälpmedel vars användningsområde är just utförande av brott eller som är framställda särskilt för ett specifikt brott, såsom ett avsågat hagelgevär eller en karta över brottsplatsen. Vidare omfattas sådana hjälpmedel som i viss mån har ett legalt användningsområde men som är särskilt farliga med hänsyn till risken för uppkomst av brott eller som typiskt sett är lämpade för brottets genomförande, såsom vapen, sprängämnen eller brytverktyg. Inte bara fysiska, utan även immateriella objekt, kan utgöra sådana hjälpmedel som omfattas av förberedelsebestämmelsen. Även samlingar av föremål eller sammanställd information har ansetts kunna utgöra hjälpmedel vid brott. Vid bedömningen av om två eller flera föremål tillsammans kan utgöra ett hjälpmedel bör inte föremålens enskilda karaktär vara avgörande utan deras kumulativa relevans i fråga om risken för tillkomst av brott, dvs. om de tillsammans kan anses vara särskilt ägnade för detta. Även om enskilda, mer vardagliga föremål således normalt sett inte omfattas av straffansvaret kan de, om de ingår i en samling, komma att falla under straffstadgandet. Även när det gäller samlingar kan dessa bestå av immateriella objekt. Det avgörande är om hjälpmedlet – dvs. brottsverktyget, samlingen av föremål eller den sammanställda informationen om objektet för brottet – typiskt sett är

517

lämpat för det aktuella brottet (jfr prop. 2000/01:85 s. 41 f. och 50 f. samt NJA 2011 s. 627).

När det gäller pappershäftet "Kenneths svensxa" gör hovrätten följande överväganden. Som hovrätten redogjort för ovan är det utrett att ett Box skulle äga rum i Kassmyra den aktuella dagen. I häftet finns en detaljerad vägbeskrivning till platsen och en karta med utmärkt färdväg. Häftet innehåller också instruktioner till deltagarna hur dessa ska gå tillväga under färden och vid ankomsten till Kassmyra. Det anges att diskretion och låg profil gäller hela dagen, att alla mobiler stängs av vid avfärd från uppsamlingsstället i Stockholm och att färdvägen lämnas omedelbart vid "snuthäng". Därtill finns tre s.k. nödnummer angivna som deltagarna ska kunna använda vid behov. Det anges också att deltagarna måste anlända och parkera i Kassmyra mellan kl. 12.05 och kl. 12.20 samt att de på denna plats ska undvika att lämna bilarna och således "röka, linda händerna m.m. i bilen". Därefter följer ett stycke med följande lydelse.

"Vi kommer att åka gemensamt till sista parkeringen där vi sedan kan kliva ut och värma upp i några minuter. Vi har sedan en tyst och kort promenad till brottsplatsen. Gå sakta, håll ihop och var uppmärksamma på tätens instruktioner. Inga enmansshower. Sen kör vi! FRAMÅT FRAMÅT FRAMÅT"

Innehållet i häftet, dvs. kartan, vägbeskrivningen och instruktionerna, är sådan information som, med hänsyn till vad hovrätten funnit utrett angående syftet med träffen i Kassmyra och vad ett Box innebär, måste anses framställd särskilt för det specifika misshandelsbrottet. Häftet utgör därmed ett hjälpmedel för misshandelsbrottet.

När det sedan gäller de lindor som M.H., C.J. och P.J. har haft kring sina händer gör hovrätten följande överväganden. A.W:s utlåtande ger inte stöd för annat än att det primära syftet med att linda händerna är att skydda händer och handleder och således att undvika skador på den lindade. Lindorna kan därför inte i sig anses som ett sådant föremål som varit särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid misshandel. Däremot är M.H:s, C.J:s och P.J:s befattning med lindorna sådan, att den tillsammans med befattningen med häftet och

den information som framgår därav, måste anses utgöra befattning med en sådan samling av hjälpmedel som varit särskilt ägnade att användas som hjälpmedel för att orsaka kroppsskada, smärta eller ömhet.

Har M.H., C.J. och P.J. haft uppsåt?

För ansvar för förberedelse till misshandel krävs att gärningsmannens uppsåt har avsett dels förberedelsegärningen som sådan, dels det förhållandet att det ska vara fråga om ett angrepp mot en eller flera personer som därigenom tillfogas – utifrån vad åklagaren har gjort gällande i målet – kroppsskada, smärta eller ömhet.

När det som i förevarande fall handlar om s.k. egenförberedelse, alltså när den som utför en förberedelsehandling själv ska utföra brottet,

518

måste denne senast vid tidpunkten för förberedelsehandlingen ha beslutat att senare genomföra den handling som utgör brottet. Det är alltså gärningsmannens avsikt att utföra brottet som är det avgörande. Uppsåtsbedömningen i denna del kan inte prövas med hjälp av ett likgiltighetsuppsåt (se NJA 2011 s. 627).

Den avgörande tidpunkten för bedömningen av M.H:s, C.J:s och P.J:s avsikter är således när de anträffades i bilen med de aktuella hjälpmedlen. Däremot kan omständigheter såväl före som efter förberedelsehandlingen tillmätas betydelse för bedömningen av uppsåtsfrågan (jfr NJA 2012 s. 45).

Som hovrätten kommit fram till ovan står det klart att M.H., C.J. och P.J. uppsåtligen befattat sig med lindorna och pappershäftet. Den omständigheten att M.H., C.J. och P.J. påträffades i en bil endast ett par hundra meter från den bestämda platsen för Boxet, därtill med lindade händer, talar för att deras avsikt vid detta tillfälle var att medverka i det planerade Boxet och inte, så som de själva påstått, att endast delta som åskådare. För detta talar även P.V:s och J.S:s uppgifter om att det i bilen anträffades tandskydd och "MMA-liknande handskar" samt att de båda polismännen förde ett samtal med männen i bilen, det vill säga med bl.a. M.H., C.J. och P.J., där det underförstått framkom att männen var på platsen för att slåss. I enlighet med vad som konstaterats inledningsvis har hovrätten även funnit det utrett att syftet med att delta i ett Box av det slag som hade planerats den aktuella dagen är att misshandla varandra på ett sådant sätt som medför kroppsskada eller smärta och att en sådan misshandelsgärning inte kan anses som ringa. Mot bakgrund av vad som framkommit beträffande de i bilen anträffade objekten och innebörden av instruktionerna i pappershäftet är det enligt hovrätten visat att M.H:s, C.J:s och P.J:s uppsåt också avsett dessa förhållanden. Eftersom M.H., C.J. och P.J. påträffats på platsen i omedelbar anslutning till att Boxet skulle äga rum kan faran för att brottet skulle fullbordas inte anses ha varit ringa.

Har ansvarsbefriande samtycke föreligger?

Av 24 kap. 7 § BrB följer att en gärning som någon företar med samtycke av den mot vilken den riktas utgör ett brott endast om gärningen med hänsyn till den skada, kränkning eller fara som den medför, dess syfte eller övriga omständigheter är oförsvarlig. Något krav på att det ska vara fråga om ett uttalat samtycke föreligger inte, utan även ett s.k. inre eller tyst samtycke är tillräckligt.

Mot bakgrund av vad som framkommit om hur ett Box planeras och genomförs finns det anledning att utgå från att ett tyst samtycke till misshandel föreligger hos deltagarna. Frågan är dock om den misshandelsgärning som ett Box innebär är att anse som oförsvarlig.

Utgångspunkten är att ett samtycke i regel inte medför ansvarsfrihet vid normalgraden av misshandel. Det finns dock situationer där området för ansvarsfrihet sträcker sig in över området för tillfogande av kroppsskada

har ett godtagbart syfte. Även inom idrott godtas svårare misshandel än vad som i allmänhet accepteras på grund av enbart samtycke (se prop. 1993/94:130 s. 38 f.). Ett Box som innebär våldsutövning mellan olika firmor kan inte anses ha ett godtagbart syfte. Inte heller kan ett Box anses falla inom ramen för vad som utgör idrottsutövning. Något ansvarsbefriande samtycke föreligger därför inte.

Sammantaget anser hovrätten att M.H., C.J. och P.J. ska dömas för förberedelse till misshandel i enlighet med åklagarens yrkande.

Påföljd m.m.

Med beaktande av gärningen som sådan, det samtycke till den avsedda gärningen som hovrätten har ansett föreligga samt den tid som förflutit sedan gärningen begicks, anser hovrätten att påföljden för var och en av M.H., C.J. och P.J. ska bestämmas till villkorlig dom och dagsböter.

HOVRÄTTENS DOMSLUT

Hovrätten ändrade tingsrättens dom på så sätt att hovrätten dömde M.H., C.J. och P.J. för förberedelse till misshandel enligt 3 kap. 5 och 11 §§ samt 23 kap. 2 § första stycket BrB och bestämde påföljden för var och en av dem till villkorlig dom med 60 dagsböter.

Hovrättsrådet *Henrik Jonsson* var skiljaktig och anförde.

Jag fastställer tingsrättens domslut såvitt nu är i fråga.

SKÄL

En grundläggande förutsättning för att de tilltalade ska kunna dömas för förberedelse till misshandel enligt åtalet är att de har tagit befattning med/förvarat något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid misshandeln. Som åtalet får förstås påstås att hjälpmedlen i detta fall har bestått av boxningslindor samt en karta med vägbeskrivning och instruktioner som tagits fram särskilt för det planerade slagsmålet. Den första frågan är alltså om sådana föremål var för sig eller tillsammans är särskilt ägnade att användas som hjälpmedel vid misshandel.

Tingsrätten har i sina domskäl lämnat en korrekt redovisning av vad som i straffrättslig mening avses med att ta befattning med eller förvara "något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott". Vidare finner jag anledning att understryka att hjälpmedlet ska vara avsett att användas vid brottet och inte enbart vid förberedelse av brottet för att straffansvar ska kunna utkrävas (jfr rättsfallet NJA 2007 s. 774 och Asp m.fl., Kriminalrättens grunder, andra uppl., s. 421).

När det gäller boxningslindorna har utredningen i hovrätten kompletterats med ett sakkunnigutlåtande av A.W. och ett vittnesförhör med honom. Det som har kommit fram i den delen ger inte stöd för annat än att det primära syftet med att linda händerna är att skydda dessa och handleder och alltså att undvika skador på den lindade. Mot denna bakgrund, och av skäl som anges i tingsrättens domskäl bör boxningslindorna inte anses vara särskilt ägnade att användas som hjälpmedel för att orsaka annan smärta och ömhet.

När det sedan gäller kartan med vägbeskrivningen och instruktionerna anvisar dessa i allt väsentligt hur man ska färdas för att komma till en viss plats (i instruktionerna benämnd som brottsplatsen) och hur man ska bete sig fram till dess att man har kommit dit. Varken kartan med vägbeskrivningen eller instruktionerna ger någon anvisning om hur man ska bete sig på brottsplatsen på annat sätt än att det uppmanas att man ska röra sig framåt.

Kartan med vägbeskrivningen och instruktionerna bör därför inte betecknas som särskilt ägnade att användas som hjälpmedel för att orsaka annan smärta och ömhet. Om något bör i stället dessa handlingar betecknas som särskilt ägnade att användas som hjälpmedel för att förbereda sig för sådant handlande. Kartan med vägbeskrivningen och instruktionerna är med andra ord att beteckna som särskilt ägnade att användas som hjälpmedel enbart vid förberedelse av i åtalet angiven misshandel, vilket inte är straffbart.

Det finns inte heller anledning att beteckna boxningslindorna samt kartan med vägbeskrivningen och instruktionerna tillsammans som särskilt ägnade att användas som hjälpmedel vid den i åtalet angivna misshandeln. Detta ska främst ses mot den bakgrunden att kartan med vägbeskrivningen och instruktionerna, i enlighet med vad som anförts ovan, inte ger några reella anvisningar om hur den i åtalet angivna misshandeln ska utföras.

Den åtalade gärningen är alltså, enligt min mening, inte straffbar. Redan av den anledningen anser jag att det saknas grund för att döma de tilltalade för förberedelse till misshandel. Skäl saknas därmed för mig att pröva om de tilltalade har tagit befattning med/förvarat de angivna föremålen eller haft uppsåt till den åtalade gärningen eller om det funnits ansvarsbefriande samtycke till denna. Som tingsrätten har funnit ska de tilltalade frikännas.

Högsta domstolen

M.H., C.J. och P.J. överklagade hovrättens dom och yrkade att HD skulle ogilla åtalet eller i vart fall lindra påföljden.

Riksåklagaren motsatte sig att hovrättens dom ändrades.

HD meddelade prövningstillstånd med utgångspunkt i vad hovrätten hade funnit utrett beträffande gärningarna.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, justitiesekreteraren *Katarina Sergi*, föreslog i betänkande följande dom.

DOMSKÄL

Frågorna i HD

1. Motsvarar punkten 7 i HD:s dom.

Bakgrund

2–8. Motsvarar i huvudsak punkterna 1–6 i HD:s dom.

De objektiva kraven för ansvar för förberedelse till brott

9. Enligt 23 kap. 2 § första stycket 2 BrB kan den som – med uppsåt att utföra brott – skaffar, tillverkar, lämnar, tar emot, förvarar, transporterar,

sammanställer eller tar annan liknande befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott, dömas för förberedelse till brottet.

10. För förberedelseansvar fordras att det har förelegat en fara för att brottet skulle fullbordas. Om faran endast var ringa, eller om gärningen med hänsyn till andra omständigheter är mindre allvarlig, ska ansvar inte dömas ut (23 kap. 2 § fjärde stycket).

11. Förberedelse till brott är straffbart endast för de fall där det är särskilt föreskrivet. Av 3 kap. 11 § BrB framgår att förberedelse till misshandel, som inte är ringa, är straffbelagt.

De tilltalade har tagit befattning med de påstådda hjälpmedlen

12. I målet är det utrett att var och en av M.H., C.J. och P.J. hade sina händer lindade med boxningslindor vid polisens ingripande. Det är också utrett att de gemensamt och i samförstånd förvarade det aktuella pappershäftet i fordonet.

13. Begreppet befattning har i förberedelsebestämmelsens mening en tämligen snäv innebörd och förutsätter att hjälpmedlet har innehafts. Det krävs dock inte att gärningsmannen rent fysiskt har tagit befattning med hjälpmedlet i fråga. Reglerna och principerna om medgärningsmannaskap är tillämpliga också vid förberedelse till brott och befattningen med ett hjälpmedel kan således ske gemensamt och i samförstånd med andra personer (se t.ex. rättsfallet NJA 1962 s. 56).

14. Med hänsyn till det nu redovisade får de tilltalade anses ha tagit befattning med de angivna föremålen på ett sådant sätt som förutsätts för straffansvar enligt 23 kap. 2 § första stycket 2 BrB.

Särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid brott

15. Vad som i åtalet läggs de tilltalade till last är att de har befattat sig med föremål som utgör brotts hjälpmedel. Ett bifall till åtalet förutsätter att boxningslindorna och pappershäftet har varit särskilt ägnade att användas som hjälpmedel vid den tilltänkta misshandeln.

16. Straffbeläggningen av förberedelse till brott syftar inte till att generellt utsträcka straffbarheten till ett stadium som föregår försökspunkten. Vad som är avsett att vara kriminaliserat är sådana företeelser som till sin typ är samhällsfarliga med hänsyn till risken för uppkomst av fullbordade brott, och inte enbart såsom ett led i en konkret brottsplan. Det är därför endast vissa kvalificerade föremål som anses utgöra hjälpmedel i brottsbalkens mening. (NJA II 1948 s. 192 f. och prop. 2000/01:85 s. 36.)

17. Avgörande för om något är att anse som ett hjälpmedel är huruvida det är "särskilt ägnat" att användas vid brottet. Allmänt sett bör krävas att det med hänsyn till sin beskaffenhet är av någorlunda central betydelse för brottets genomförande. Den bedömningen ska ske från objektiva utgångspunkter. (Se a. prop. s. 41 och s. 51.)

18. Objekt som inte har något annat användningsområde än att begå brott med, eller föremål som är framställda särskilt för ett specifikt brott, omfattas av hjälpmedelsbegreppet. Som exempel på det senare kan nämnas en karta över brottsplatsen med anvisningar för brottets utförande. Även sådana objekt som i viss mån har ett legalt användningsområde men som kan sägas vara särskilt farliga med hänsyn till risken för uppkomst av brott, såsom skjutvapen, sprängämne och dyrkar, omfattas. Detsamma gäller föremål

som typiskt sett är särskilt lämpade för brottets genomförande. Helt vardagliga föremål, som varken utrustats eller annars manipulerats eller omarbetats på något sätt, omfattas som utgångspunkt däremot inte. (Se NJA II 1948 s. 191 ff. och a. prop. s. 40 ff.)

Pappershäftet utgör hjälpmedel i förberedelsebestämmelsens mening

19. Bestämmelsen i 23 kap. 2 § första stycket 2 BrB fick sin nuvarande lydelse genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 2001. Den ditillsvarande uppräknningen av förberedelsehandlingar utökades då med begreppet "sammanställer". Tillägget syftade till att markera att inte enbart rena brottsverktyg utan även sammanställd information kan utgöra sådant hjälpmedel som avses i paragrafen, förutsatt att informationen är särskilt ägnad att användas vid brott. En annan förutsättning är att informationen är nedtecknad eller annars lagrad på ett sådant sätt att den kan sägas utgöra hjälpmedel. (Se a. prop. s. 41 och 50 f.)

20. Det nu aktuella pappershäftet innehåller en vägbeskrivning och karta med en särskild markering av platsen för den planerade uppgörelsen. Därutöver innehåller det uppgifter om datum och tidpunkt för sammankomsten, liksom instruktioner om hur deltagarna ska undvika polisens uppmärksamhet och agera vid ankomst till platsen. Det innehåller vidare information om hur våldsutövningen bör förberedas och inledas, såsom när uppvärmning och lindning av händer ska ske och hur gruppen ska närma sig motståndarna. Pappershäftet är uppenbarligen framställt särskilt för den specifika sammankomsten och den däri sammanställda informationen får anses vara av sådan karaktär att det är frågan om ett hjälpmedel i brottsbalkens mening.

Handlindorna utgör inte sedda för sig hjälpmedel vid brott

21. Boxningslindor beskrivs i utredningen i målet som en norm vid träning och tävling inom boxning och andra kampsporter. Vidare framgår det att lindorna inte bidrar med någon omedelbar effektökning av slag, utan att de syftar till att skydda bärarens handled, ben i handen och knogar vid utdelning av slagen.

22. Av kravet att ett föremål ska anses vara särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott följer att det måste föreligga en viss korrelation mellan det påstådda hjälpmedlets egenskaper och det tilltänkta brottet. Det kan dock inte krävas att det råder en omedelbar koppling till det i brottsbeskrivningen använda verbet. Om användning av det påstådda hjälpmedlet ingår som ett led i förövandet av brottet synes det ofta finnas skäl att anse att en tillräcklig koppling till det ifrågavarande brottet finns. (Se Asp, Från tanke till gärning, Del II, Förberedelse och stämpling till brott, 2007, s. 141 f.)

23. I detta fall bör det inte ges någon avgörande betydelse att handlindornas primära syfte är att skydda händerna och handlederna och således undvika skador på den som bär lindorna. Eftersom lindorna förbättrar dennes möjlighet att genomföra våldsutövning kan lindorna i och för sig anses ingå som ett led i förövandet av en misshandel som utövas med slag.

24. Handlindor är dock föremål som har ett legalt användningsområde. De kan inte sägas vara särskilt farliga med hänsyn till risken för uppkomst av brott och de kan inte heller sägas vara särskilt lämpade för genomförandet

av ett brott. Sedda för sig kan lindorna därför inte anses utgöra hjälpmedel vid brott i den mening som avses i brottsbalken.

25. Även om enstaka föremål var för sig inte kvalificeras som hjälpmedel kan, sedan länge fastlagd praxis, flera föremål tillsammans och som samling uppfylla de krav som uppställs för att det ska anses vara fråga om brotts hjälpmedel (se t.ex. rättsfallen NJA 1960 s. 442, NJA 1992 s. 524 och NJA 2011 s. 627). Vid bedömningen av om två eller flera föremål tillsammans kan utgöra ett hjälpmedel bör inte föremålets enskilda karaktär vara avgörande utan deras kumulativa relevans i fråga om risken för tillkomst av brott, dvs. om de tillsammans kan anses vara särskilt ägnade för detta. (Prop. 2000/01:85 s. 41 f. och 50 f.)

26. I det här fallet har befattningen med både lindorna och det ovan beskrivna pappershäftet ägt rum i fordonet och i pappershäftet lämnas särskilda instruktioner avseende lindorna. Vid dessa förhållanden får de båda föremålen tillsammans anses vara särskilt lämpade för att användas vid genomförandet av den tilltänkta misshandeln. Det innebär att de tilltalades befattning med såväl pappershäftet som lindorna kan medföra straffansvar för förberedelse till brott.

Gärningarna är inte tillåtna enligt den särskilda ansvarsfrihetsregeln

27. Som angetts i det föregående (se p. 10) har straffansvaret för förberedelse till brott avgränsats till de fall där faran för brottets fullbordan inte har varit ringa och gärningen med hänsyn till andra omständigheter inte är mindre allvarlig.

28. Farebedömningen ska baseras på samtliga i efterhand inhämtade fakta rörande situationen i gärningsögonblicket. Normalt är faran för brottets fullbordan större ju närmare i tiden fullbordanspunkten ligger och om befattningen avser ett från brottsynpunkt särskilt farligt hjälpmedel. (A. prop. s. 42.)

29. Vid bedömningen av gärningens allvar bör hänsyn framför allt tas till det avsedda brottets straffvärde. Även omständigheterna kring gärningen ska beaktas. Exempelvis bör det förhållandet att gärningen har en påtagligt spontan karaktär kunna tala för att gärningen är att anse som mindre allvarlig. Förberedelse till brott som innebär fara för annans liv, hälsa eller personlig säkerhet kan däremot inte anses som mindre allvarligt. (Prop. 2015/16:113 s. 96.)

30. I det här fallet har de tilltalade anträffats med lindade händer i en geografiskt och tidsmässigt nära anslutning till den planerade gärningens förövande. Vid angivna förhållanden kan faran för brottets fullbordan inte anses ha varit ringa. Gärningen kan inte heller, mot bakgrund av vad som anförts i föregående punkt, bedömas som mindre allvarlig.

Gärningarna är inte tillåtna enligt bestämmelsen om samtycke

31. Ett stort antal personer har i detta fall begett sig mot parkeringsplatsen i Kassmyra för att frivilligt närvara vid ett planerat slagsmål. Detta leder till frågan om de tilltalades gärningar är fria från ansvar på grund av samtycke.

32. Enligt 24 kap. 7 § BrB utgör en gärning som någon begår med samtycke från den mot vilken den riktas brott endast om gärningen, med hänsyn

till den skada, kränkning eller fara som den medför, dess syfte och övriga omständigheter är oförsvarlig. För att ansvarsbefriande samtycke ska föreligga krävs inte att samtycket har varit uttryckligen uttalat.

33. Vid misshandel dras gränsen för samtyckets ansvarsbefriande verkan i princip på samma sätt som gränsen mellan normalgraden av misshandel och ringa misshandel. Det innebär att ett samtycke i allmänhet inte kan medföra ansvarsfrihet vid misshandel av normalgraden eller grov misshandel. Undantag kan gälla i vissa situationer, t.ex. om gärningen har företagits med ett godtagbart syfte. (Prop. 1993/94:130 s. 38 f. och s. 73 f.)

34. I det här fallet är det frågan om en uppgörelse som involverat en stor mängd personer på allmän plats. Uppgörelsen har i allra högsta grad varit planerad då man har färdats en tämligen lång sträcka till platsen och därtill utrustat sig med skydd. Sådana former av organiserade, fysiska uppgörelser överskrider på ett klart sätt vad som kan anses vara tillåtet till följd av bestämmelsen om samtycke.

35. M.H., C.J. och P.J. kan alltså inte undgå ansvar för förberedelse till misshandel. Åtalet ska följaktligen bifallas.

Påföljd

36. HD finner inte skäl att göra någon annan bedömning än hovrätten i fråga om påföljderna.

DOMSLUT

HD fastställer hovrättens domslut.

HD (justitieråden Stefan Lindskog, Agneta Bäcklund, referent, Anders Eka, Sten Andersson och Mari Heidenborg) meddelade den 25 juni 2018 följande dom.

DOMSKÄL

Bakgrund

Händelsen

1. Ett stort antal personer tillhöriga två s.k. firmor, anhängare av AIK respektive IFK Göteborg, begav sig i november 2014 till Kassmyra i Askersunds kommun för att delta i ett planerat slagsmål. Polisen fick kännedom om den planerade uppgörelsen och lyckades avstyra den. Vid polisinsatsen stoppades närmare 90 personer som misstänktes ha för avsikt att delta i uppgörelsen. M.H., C.J. och P.J. ingick bland dem som påträffades på platsen.

Åtalet

2. M.H., C.J. och P.J. åtalades för förberedelse till misshandel. Som åtalet inledningsvis var utformat påstod åklagaren att de hade gjort sig skyldiga till förberedelse till misshandel genom att befatta sig med vissa föremål – tandskydd, boxningshandskar och boxningslindor – som var särskilt ägnade att användas som hjälpmedel vid misshandel. Tingsrätten ogillade åtalet med hänvisning till att de angivna föremålen inte kunde anses utgöra brottshjälpmedel.

525

3. Åklagaren överklagade domen och justerade gärningsbeskrivningen så att den fick följande lydelse.

M.H., C.J. och P.J. har den 15 november 2014 färdats i en bil, framförd av M.H., från Stockholm. Avsikten med resan har varit att ta sig till en parkering i Kassmyra inom Askersunds kommun för att där medverka i

ett planerat slagsmål med och mot flera andra personer, vilket i vilket fall skulle ha förorsakat motståndarna sådan kroppsskada, smärta och ömhet att misshandeln inte hade varit att bedöma som ringa.

Härvid har M.H., C.J. och P.J. var för sig haft sina händer lindade med boxningslindor och de har således tagit befattnings med dessa lindor, vilka varit särskilt ägnade att användas som hjälpmedel vid den planerade misshandeln. Vidare har M.H., C.J. och P.J., gemensamt och i samförstånd, i bilen förvarat en karta med vägbeskrivning och instruktioner vilken framställts särskilt för det planerade slagsmålet.

Polisen har förhindrat att brotten kommit till fullbord genom att stoppa M.H., C.J. och P.J. vid Kassmyra.

Fara för att brotten skulle ha fullbordats har inte varit ringa.

Hovrättens bedömning

4. Enligt hovrättens dom var följande bevisat. De tre männen hade lindat sina händer med s.k. boxningslindor när de anträffades av polisen. I bilen påträffades ett pappershäfte som innehöll en vägbeskrivning och en karta med färdvägen. Häftet innehöll också instruktioner till deltagarna rörande hur de skulle gå till väga under färden och vid ankomsten till platsen. M.H., C.J. och P.J. hade för avsikt att delta i den planerade uppgörelsen, som gick ut på att deltagarna skulle utöva våld mot varandra på ett sätt som innefattar en misshandelsgärning som inte är ringa.

5. Enligt hovrättens bedömning utgjorde häftet, men inte lindorna, ett hjälpmedel vid misshandelsbrottet. Befattningen med lindorna, tillsammans med häftet, ansågs dock utgöra befattnings med en sådan samling av hjälpmedel som varit särskilt ägnad att användas som hjälpmedel.

6. Hovrätten har dömt M.H., C.J. och P.J. för förberedelse till misshandel. Påföljden har bestämts till villkorlig dom och dagsböter.

Frågorna i HD

7. Den huvudsakliga frågan i målet är om vissa föremål – boxningslindor och ett pappershäfte innehållande karta och instruktioner – kan anses vara särskilt ägnade att användas som hjälpmedel vid brott och om befattnings med föremålen kan leda till straffansvar för förberedelse till misshandel. En annan fråga är om gärningarna kan vara tillåtna med stöd av bestämmelsen om samtycke i 24 kap. 7 § BrB.

Den rättsliga regleringen

Förberedelse till brott

8. Bestämmelser om förberedelse till brott finns i 23 kap. 2 § BrB. Bestämmelserna gäller enligt första stycket bara för sådana brott där det

526

särskilt har ansetts att ansvar för förberedelse kan inträda. Ansvar förutsätter att det inte rör sig om fullbordat brott eller försök samt att gärningsmannen vid tiden för förberedelsegärningen haft uppsåt att främja eller att utföra brott.

9. Av första stycket framgår vidare att förberedelsen kan vara av två slag. Det fall som är aktuellt i målet är att någon med uppsåt att utföra eller främja brott skaffar, tillverkar, lämnar, tar emot, förvarar, transporterar, sammanställer eller tar annan liknande befattnings med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott (hjälpmedelsfallet).

10. I fjärde stycket föreskrivs att det inte ska dömas till ansvar om faran för att brottet skulle fullbordas var ringa eller om gärningen med hänsyn till andra omständigheter är mindre allvarlig.

Misshandel

11. Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för misshandel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader (3 kap. 5 § BrB).

12. För förberedelse till sådan misshandel som inte är ringa döms till ansvar enligt 23 kap. BrB (3 kap. 11 § BrB).

Ansvarsbefriande samtycke

13. Enligt 24 kap. 7 § BrB utgör en gärning som någon begår med samtycke från den mot vilken den riktas brott endast om gärningen, med hänsyn till den skada, kränkning eller fara som den medför, dess syfte och övriga omständigheter är oförsvarlig.

14. Vid misshandelsbrott sammanfaller gränsen för ansvarsfrihet på grund av samtycke vanligen med gränsen mellan ringa misshandel och normalgraden av misshandel. Det innebär att det i allmänhet inte är möjligt att med ansvarsbefriande verkan för gärningsmannen samtycka till misshandel av normalgraden. Fall finns dock där gärningen i och för sig är att bedöma som normalgraden av misshandel, men omständigheterna ändå är sådana att samtycke bör medföra ansvarsfrihet. Vid denna bedömning har det betydelse bl.a. om gärningen har ett godtagbart syfte. (Jfr "Tejpningen" NJA 2013 s. 397.)

Närmare om förberedelseregleringen

Lagregleringens tillkomst och efterföljande lagstiftning

15. Regleringen infördes i strafflagen år 1948. Förberedelseansvaret var enligt motiven avsett att omfatta sådana företeelser på planeringsstadiet som med hänsyn till risken för brott är samhällsfarliga till sin typ. Meningen var inte att generellt utsträcka straffbarheten till stadium som föregår försökspunkten (se NJA II 1948 s. 192 f.). Antalet brottstyper som bestraffas på förberedelsestadiet har successivt

527

ökat, inte minst under de senaste åren (jfr prop. 2010/11:76 och 2015/16:113).

16. Hjälpmedelsfallet beskrevs ursprungligen i lagtexten genom en uppräkningslista av de föremål som kunde utgöra hjälpmedel, "gift, sprängämne, vapen, dyrk, förfalskningsverktyg eller annat sådant hjälpmedel". Uppräkningen, som ansågs normerande, gav tydligt uttryck för att det skulle vara fråga om föremål som har karaktären av hjälpmedel vid brott.

17. Regleringen av hjälpmedelsfallet ändrades år 2001 genom att uppräkningslistan av föremål ersattes av formuleringen "något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott". Syftet var att skapa en mer flexibel reglering och åstadkomma en viss utvidgning av tillämpningsområdet. Kopplingen till ett visst hjälpmedel behölls dock, och utgångspunkten är även fortsättningsvis att bestraffa företeelser som är särskilt farliga (jfr prop. 2000/01:85 s. 36).

Vad som kan vara ett hjälpmedel

18. Hjälpmedelsbegreppet har inte några formella begränsningar. I praktiken kan vad som helst utgöra ett hjälpmedel vid förövandet av ett brott. Det innebär att begreppet inte ger någon klar avgränsning av den straffbara förberedelsen utöver att det klargör att brottsplaner som inte har manifesterat sig utåt i form av

befattning med något slags brottsredskap faller utanför bestämmelsen. Även immateriella brottsredskap kan vara att anse som hjälpmedel i lagens mening (se a. prop. s. 41).

19. Ansvar för förberedelse begränsas genom kravet på att det ska röra sig om något materiellt eller immateriellt som är särskilt ägnat att användas som hjälp vid ett brott och genom kravet på befattning med detta. Det ska också finnas en koppling mellan hjälpmedlet och brottet.

Kravet på att hjälpmedlet ska vara "särskilt ägnat"

20. Av kravet på att något ska anses vara särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott följer att det måste föreligga ett samband mellan det påstådda hjälpmedlets egenskaper och det tilltänkta brottet. Så är fallet med sådant som inte har något annat användningsområde än att begå brott (t.ex. avsågade hagelgevär eller förfalskningsverktyg). Hit hör också sådant som är framställt särskilt för ett specifikt brott (t.ex. en karta över brottsplatsen). Även det som har ett legalt användningsområde kan utgöra ett hjälpmedel, om det kan sägas vara särskilt farligt med hänsyn till risken för uppkomst av brott (t.ex. skjutvapen och sprängämnen). Detsamma gäller sådant som typiskt sett är lämpat för genomförandet av ett brott (t.ex. brytverktyg och knivar).

21. Endast det som med hänsyn till sin beskaffenhet är av någorlunda central betydelse för brottets genomförande kan sägas vara särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid brott. I uttrycket särskilt ägnat

528

ligger en begränsning som innebär att det ska röra sig om något som otvetydigt kan karaktäriseras som brottsfrämjande. Helt vardagliga föremål omfattas därför i regel inte av hjälpmedelsbegreppet. (Jfr a. prop. s. 41 f.)

22. Bedömningen av om något är särskilt ägnat att användas vid brott ska göras på objektiv grund. Förarbetsuttalandena indikerar också att man vid bedömningen i viss utsträckning ska abstrahera från den konkreta situationen och den konkreta brottsplanen (se a. prop. s. 51).

23. Två eller flera objekt (materiella eller immateriella), som inte var för sig kan anses vara hjälpmedel ägnade att användas vid brott, kan tillsammans vara det. Avgörande är då deras samlade relevans i fråga om risken för brott. Frågan blir om objekten sammantagna kan anses vara särskilt ägnade att användas vid brott. (Jfr a. prop. s. 51.)

24. Något som inte i sig är ett hjälpmedel ägnat att användas vid brott bör också tillsammans med något annat, som är ett sådant hjälpmedel, anses kunna vara det. Detta förutsätter dock att objekten är så kopplade till varandra att de tillsammans ökar den föreliggande risken för brott.

Kravet på befattning med hjälpmedlet

25. Efter en uppräknings av olika former av hantering talas det i bestämmelsen om "annan liknande befattning" (se p. 9). I motiven anges att detta uttryck ska uppfattas i inskränkt bemärkelse (se a. prop. s. 50). Beträffande fysiska föremål torde det i normalfallet innebära ett krav på att gärningsmannen har föremålet i sin besittning, t.ex. bär det med sig. Att köpa eller sälja ett hjälpmedel utan att ha innehaft det har ansetts inte utgöra sådan befattning som avses med bestämmelsen (jfr NJA 2007 s. 774).

26. I situationer där flera gärningsmän agerar tillsammans och i samförstånd kan var och en anses ha tagit befattning med ett hjälpmedel, även om endast en av gärningsmännen faktiskt har hanterat det (se NJA 1962 s. 56).

27. Att försöka ta befattning med något eller att planera att ta befattning med något faller inte in under bestämmelsen.

Hjälpmedlets koppling till brottet

28. Enligt lagtexten ska hjälpmedlet vara ägnat att användas *vid* ett brott. Det innebär ett krav på ett tydligt samband mellan hjälpmedlet och genomförandet av det planerade brottet. Bestämmelsen träffar inte hanteringen av något som används endast på ett förberedande stadium och som sedan har förlorat sin betydelse vid brottets genomförande.

29. Det kan dock inte krävas att det råder en omedelbar koppling till den handlingsbeskrivning som straffbestämmelsen anger. Om användningen av det påstådda hjälpmedlet ingår som ett led i förövandet av brottet synes det ofta finnas skäl att anse att en tillräcklig koppling till

529

brottet finns. (Jfr Petter Asp, Från tanke till gärning, Del II, Förberedelse och stämpling till brott, 2007, s. 141 f.)

Ansvarsfrihet enligt fjärde stycket

30. Ansvar för förberedelse förutsätter att faran för brottets fullbordan vid tiden för förberedelsegärningen var konkret. Att en gärning har innefattat konkret fara för en viss effekt brukar sägas innebära att det ska ha varit möjligt att gärningen skulle medföra denna effekt samt att det dessutom förelegat en viss sannolikhet för effekten i den meningen att det framstår som rimligt att förvänta sig effekten som en följd av gärningen.

31. Inte heller ska dömas till ansvar om en förberedelsegärning med hänsyn till omständigheterna är mindre allvarlig. Vid den bedömningen ska hänsyn framför allt tas till det avsedda brottets straffvärde. Det förhållandet att straffvärdet för det planerade brottet inte är högre än fängelse i tre till fyra månader bör ofta kunna leda till att förberedelsegärningen bedöms vara mindre allvarlig. Också omständigheterna kring gärningen ska beaktas. Att gärningen har en påtagligt spontan karaktär talar för att den är att anse som mindre allvarlig. Däremot kan inte förberedelse till brott som innebär fara för annans liv, hälsa eller personliga säkerhet anses som mindre allvarlig. (Jfr prop. 2015/16:113 s. 38 f. och 96.)

Bedömningen i detta fall

Pappershäftet utgör hjälpmedel i förberedelsebestämmelsens mening

32. M.H., C.J. och P.J. har gemensamt och i samförstånd tagit befattning med ett pappershäfte som innehåller en vägbeskrivning och en karta med en särskild markering av platsen för den planerade uppgörelsen. Därutöver innehåller häftet uppgifter om datum och tidpunkt för slagsmålet, liksom instruktioner om hur deltagarna ska undvika polisens uppmärksamhet och agera vid ankomst till platsen. Häftet innehåller vidare information om hur våldsutövningen bör förberedas och inledas, såsom när uppvärmning och lindning av händer ska ske och hur gruppen ska närma sig motståndarna.

33. Pappershäftet är uppenbarligen framställt särskilt för det specifika tillfället och den däri sammanställda informationen får anses vara av sådan karaktär att det är frågan om ett hjälpmedel i brottsbalkens mening (jfr p. 20). Även om pappershäftet inte gav någon direkt information om utövandet av våldet finns det ett så tydligt samband mellan hjälpmedlet och det planerade brottets utförande att häftet utgör ett hjälpmedel vid brottet (jfr p. 28 och 29). Pappershäftet utgör alltså ett sådant hjälpmedel som är särskilt ägnat att användas vid brottet.

Boxningslindorna utgör inte hjälpmedel vid brott

34. Boxningslindor beskrivs i utredningen i målet som vanligt förekommande vid träning och tävling inom boxning och andra kampsporter.

Vidare framgår det att lindorna inte bidrar med någon omedelbar effekttökning av slag, utan att de syftar till att skydda bärarens handled, ben i handen och knogar vid utdelning av slagen.

35. I detta fall bör det inte ges någon avgörande betydelse att boxningslindornas primära syfte är att skydda händerna och handlederna på den som bär lindorna. Eftersom lindorna förbättrar möjligheten att utöva våld kan lindorna i och för sig anses ingå som ett led i förövandet av en misshandel som sker med slag.

36. Boxningslindor är dock föremål som har ett legalt användningsområde. De kan inte sägas vara särskilt farliga med hänsyn till risken för uppkomst av brott och de kan inte heller sägas vara särskilt lämpade för genomförandet av ett brott. Sedda för sig utgör lindorna därför inte något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid brott i den mening som avses i bestämmelsen.

37. Lindorna har inte sådant samband med häftet att de sammantagna med detta är att se som ett hjälpmedel (jfr p. 24).

Gärningarna är inte fria från ansvar enligt fjärde stycket

38. De tilltalade har påträffats i nära anslutning till den planerade uppgörelse som de hade för avsikt att delta i. Brotten har avvärijts genom att polisen har kommit till platsen. Om så inte hade skett har uppgörelsen med all sannolikhet ägt rum och de fullbordade brotten hade kommit till stånd. Vid angivna förhållanden kan faran för brottens fullbordan inte anses ha varit ringa (jfr p. 30).

39. Om uppgörelsen hade fullbordats enligt planeringen skulle det ha inneburit fara för enskildas hälsa. Redan detta leder till att gärningarna inte kan bedömas som mindre allvarliga (jfr p. 31).

Gärningarna är inte tillåtna enligt bestämmelsen om samtycke

40. Uppgårelsen har varit planerad och de personer som kommit till platsen har gjort det frivilligt. Utgångspunkten är därför att de har gått med på att delta i ett slagsmål där misshandelsbrott skulle begås. De måste därmed anses ha samtyckt till att utsättas för misshandel. Med hänsyn till att gärningarna saknar godtagbart syfte och att det varit fråga om misshandel som inte är ringa kan dock samtycke inte leda till att gärningarna är tillåtna (jfr p. 14).

Slutsatser

41. M.H., C.J. och P.J. kan alltså inte undgå ansvar för förberedelse till misshandel bestående i befattningen med pappershäftet.

42. HD finner inte skäl att göra någon annan bedömning än hovrätten i fråga om påföljderna.

43. Hovrättens domslut ska därmed fastställas.

DOMSLUT

HD fastställer hovrättens domslut.

Västmanlands tingsrätt

Allmän åklagare väckte vid Västmanlands tingsrätt åtal mot R.V.B. för förberedelse till grovt skattebrott enligt följande gärningsbeskrivning.

R.V.B. har den 1 februari 20–15 förberett grovt skattebrott genom att med bankdosa, kod till denna samt dator elektroniskt ge in en skatte- och avgiftsanmälan till Skatteverket med osanna uppgifter och utan att ha haft för avsikt att bedriva näringsverksamhet. Skatteverket beslutade den 7 april 2015 att inte godkänna honom för F-skatt samt inte registrera honom för mervärdesskatt. Om Skatteverket hade bifallit anmälan hade han i elektroniskt ingivna skattedeklarationer uppsåtligen lämnat oriktiga uppgifter till verket. Dessa hade bestått i att han dragit av överskjutande ingående moms trots att han inte haft någon moms och inte ens bedrivit uppgiven verksamhet. Han hade därigenom gett upphov till fara för att skatt felaktigt tillgodoräknas honom. Fullbordade brott hade varit grova då de rört mycket betydande belopp, då han använt osann handling samt då förfarandet varit av synnerligen farlig art.

R.V.B. förnekade gärningen och bestred att det var han som hade gett in skatte- och avgiftsanmälan.

Tingsrätten (ordförande rådmannen *Magdalena Sivall*) anförde i dom den 19 september 2016 bl.a. följande.

DOMSKÄL

Utredningen

– – –

Åklagaren har sakframställningsvis anfört bl.a. följande.

Detta mål är en del av ett större antal utredningar av liknande karaktär. Det första steget i brottsligheten är att en skatte- och avgiftsanmälan (SOA) med oriktiga uppgifter, avseende anmälan om att starta en enskild firma, lämnats in till Skatteverket. I härvan har i nästan samtliga fall SOA:n skrivits under genom den ansökande individens elektroniska BankID. Personerna har företrädesvis varit unga kriminellt belastade män. 50 av 62 fall har lämnat in SOA:n inom ett spann om två månader (2014-09-10–2014-11-30). 53 av 62 fall redovisade en preliminär omsättning mellan 2 650 000 kr och 3 000 000 kr. I 52 av 61 fall har den misstänkte uppgivit att denne haft en årsinkomst mellan 350 000 och 580 000 kr från en påhittad arbetsgivare. När man väl har registrerat en SOA kan man elektroniskt ge in skattedeklarationer. Brottsmotivet har varit att tjäna pengar på dessa skattedeklarationer.

R.V.B. har givit in den felaktiga SOA:n. Metadata från Skatteverket visar att inloggningen och de elektroniska signaturen har gjorts med R.V.B:s BankID, som utfärdats av Swedbank. För inloggning krävs R.V.B:s personliga BankID-mjukvara samt hans personliga kod till bankdosa. R.V.B. bytte bankdosa den 21 januari 2015 till den bankdosa som användes

532

vid anmälan. Skatteverket har skickat en förfrågan till R.V.B. och efterfrågat ytterligare information. – – –.

R.V.B:s förberedelsegärning är att han använt den elektroniska utrustningen; bankdosa, BankID och vilken dator som helst, för att registrera en SOA. Befattningen är att R.V.B. gått in på en hemsida på nätet och registrerat sin SOA.

R.V.B. har berättat bl.a. följande. Han är arbetslös idag och i början av 2015 var han timanställd inom takbranschen. Han hade glömt sin bankdosa, bankkort och pass hos sin kompis och beställde därför en ny bankdosa – – –. Han har aldrig lämnat ut sin bankkod till någon annan än sin mamma. Han har aldrig sett SOA:n och vet inte vem som givit in den. Han visste inte om att det finns en särskild hemsida för att fylla i en sådan ansökan. Han hade inte någon telefon vid det här tillfället. Han hade aldrig tänkt bedriva butikshandel med ljud och bild men har ringt till Skatteverket för att fråga hur man går till väga för att starta företag. Han har inte fått någon förfrågan eller beslut från Skatteverket. – – –.

Skuld

R.V.B. har förnekat att han givit in skatte- och avgiftsanmälan till Skatteverket. Av åklagaren åberopad bevisning framgår emellertid att inloggningen och den elektroniska signaturen gjorts med R.V.B:s BankID som utfärdats av Swedbank och att det för inloggningen krävs hans personliga BankID samt personliga kod till bankdosan. R.V.B. har inte lämnat någon trovärdig förklaring till hur detta skulle ha gått till om det inte var han. Tingsrätten anser därför att R.V.B:s uppgifter är överbevisade och att det är ställt utom rimligt tvivel att han givit in skatte- och avgiftsanmälan.

Vad som åklagaren lägger R.V.B. till last är att han med hjälp av den elektroniska utrustningen; bankdosa, BankID och vilken dator som helst, gått in på en hemsida på nätet och registrerat sin SOA. Enligt åklagaren är de fysiska hjälpmedlen bankdosa, BankID och vilken dator som helst.

Förberedelse till brott är endast straffbelagt vid brott där detta särskilt anges. Av 11 § skattebrottslagen framgår att förberedelse till grovt skattebrott är straffbelagt. I 23 kap. 2 § BrB anges i vilka fall det kan komma i fråga att döma för förberedelse till brott. Förberedelsehandlingarna har i lagen angetts genom självständiga handlingsbeskrivningar. Det är inte straffbelagt att såsom förberedelse på annat sätt planera ett brott. Till ansvar för förberedelse till brott ska enligt 23 kap. 2 § första stycket 2 BrB den dömas som, med uppsåt att utföra eller främja brott, skaffar, tillverkar, lämnar, tar emot, förvarar, transporterar, sammanställer eller tar annan liknande befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott. Om faran för brottets fullbordan är ringa ska det inte dömas till ansvar. Det är inte straffbart som förberedelse att försöka anskaffa hjälpmedel eller att planera sådan anskaffning.

533

Som åtalet är utformat förutsätter detta att bankdosa, BankID och vilken dator som helst varit särskilt ägnade att användas som hjälpmedel för det grova skattebrott som brottsplanen, enligt åklagaren, syftat till. För att ett föremål ska vara särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid brott fordras att det med hänsyn till sin beskaffenhet är av någorlunda central betydelse för brottets genomförande. Hjälpmedlet ska vara typiskt sett lämpat för det aktuella brottet. När straffansvaret för befattning med hjälpmedel moderniserades utvidgades förberedelsebrottet i viss mån (se prop. 2000/01:85 s. 41). Enligt förarbetena omfattas samtliga sådana föremål, vars användningsområde just är utförande av brott, t.ex. avsågade hagelgevär, vissa typer av förfalskningsverktyg samt föremål som är framställda särskilt för ett specifikt brott, såsom en karta över brottsplatsen. Vidare omfattas även sådana hjälpmedel som i viss mån har ett legalt användningsområde men som är särskilt farliga med hänsyn till risken för uppkomst av brott, t.ex. skjutvapen, sprängämne och dyrkar. Även immateriella objekt kan utgöra sådana hjälpmedel som omfattas av förberedelsebestämmelsen, t.ex. datavirus. Samlingar av föremål kan också, även om inte de föremål som ingår i samlingen var för sig kan kvalificeras såsom ett hjälpmedel, utgöra hjälpmedel till brott. Enbart kunskap om vissa förhållanden bör enligt förarbetena inte anses falla inom hjälpmedelsbegreppet (se a. prop. s. 50 f.). Helt vardagliga föremål som kan användas som hjälpmedel vid brott, t.ex. en bil, och som ingår som en nödvändig del vid genomförandet av en viss brottsplan innebär inte att bilen ska anses som ett hjälpmedel. Om fordonet inte utrustats på något särskilt sätt eller annars manipulerats, kan det inte anses vara särskilt ägnat att användas vid brottet (se NJA 1983 s. 425). Samma resonemang kan föras beträffande t.ex. en dator, en färgskrivare eller en mobiltelefon (se a. prop

s. 42 och RH 1999:11). Förarbetena till när förberedelse till grovt skattebrott kriminaliserades har inte givit någon närmare ledning (prop. 2010/11:76). Mot bakgrund av praxis och de exempel som givits i förarbetena vid reformen av straffansvaret för förberedelse till brott anser tingsrätten att den elektroniska utrustningen; bankdosa, BankID och vilken dator som helst, som använts för att ge in SOA:n inte kan bedömas som särskilt ägnade att användas som hjälpmedel vid brott, inte ens sammantaget. Åtalet ska därför ogillas på objektiva grunder.

DOMSLUT

Tingsrätten frikände R.V.B. från åtalet.

Svea hovrätt

Åklagaren överklagade i Svea hovrätt och yrkade att hovrätten skulle döma R.V.B. för förberedelse till grovt skattebrott enligt den justerade gärningsbeskrivning som återges i punkt 8 i HD:s dom. I andra hand yrkade åklagaren att hovrätten skulle döma R.V.B. för osant intygande, grovt brott.

R.V.B. motsatte sig ändring av tingsrättens dom.

534

Hovrätten (tf. hovrättsassessorn *Jens Kallmin*, referent, samt nämndemännen *Kent Landin* och *Zeth Nyström*) anförde i dom den 15 mars 2017 följande.

DOMSKÄL

Skuld och rubricering

I likhet med tingsrätten anser hovrätten att det är styrkt att R.V.B. gett in den aktuella skatte- och avgiftsanmälan till Skatteverket. I anmälan har R.V.B. angett att verksamheten avsett specialiserad butikshandel med ljud- och bildanläggningar samt videoutrustning med en nettoomsättning om 480 000 kr. I anmälan anges vidare att näringsverksamheten ska vara momsregistrerad och att momsen ska redovisas varje kalendermånad.

Det är ostridigt i målet att R.V.B. aldrig avsett att bedriva verksamhet av detta slag. Hovrätten finner det utrett att R.V.B., sedan Skatteverket registrerat honom för mervärdesskatt, därefter skulle lämna oriktiga uppgifter i skattedeklarationer till Skatteverket och därigenom få felaktig utbetalning av överskjutande moms. Fara för brottets fullbordan får anses ha förelegat och uteslutits endast på grund av att Skatteverket valt att granska ärendet.

Åklagaren har i hovrätten förtydligat att förberedelsegärningen bestått i att R.V.B. tagit befattning med en osann skatte- och avgiftsanmälan som varit särskilt ägnad att användas som hjälpmedel vid brott.

Av förarbetena till bestämmelsen om förberedelsebrott i 23 kap. 2 § BrB (prop. 2000/01:85 s. 40 f.) kan utläsas att förutom sådana hjälpmedel vars användningsområden endast är till för utförande av brott och föremål som är framställda särskilt för ett specifikt brott omfattar straffansvaret även hjälpmedel som i viss mån har ett legalt användningsområde men som kan sägas vara särskilt farliga med hänsyn till risken för uppkomst av brott. Vidare anges att helt vardagliga föremål som har specialpreparerats på något sätt kan anses utgöra ett hjälpmedel. Även immateriella objekt omfattas av bestämmelsen.

Förberedelse till grovt skattebrott straffbelades genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2011. I förarbetena till bestämmelsen nämns som exempel på straffbar förberedelse att det vid husrannsakan påträffas en stor mängd ännu inte ifyllda fakturablanketter som kan sättas i samband med ett företag vars

utställda fakturor i flera tidigare fall visat sig vara oriktiga och då använts som underlag för falsk bokföring (se prop. 2010/11:76 s. 29 f.).

Den aktuella skatte- och avgiftsanmälan får anses ha varit av central betydelse för att genomföra ett skattebrott av detta slag. Enligt hovrättens mening ger förarbetena som lett till kriminaliseringen av förberedelse till grovt skattebrott stöd för bedömningen att en sådan handling – som i sig har ett legitimt syfte – under vissa förhållanden kan anses vara särskilt ägnad att användas som hjälpmedel vid skattebrott. Såsom hovrätten konstaterat har R.V.B. lämnat felaktiga uppgifter i anmälan i syfte att därefter ge in oriktiga uppgifter i skattedeklarationer

535

och därigenom få felaktig utbetalning av överskjutande moms. R.V.B:s befattning med den osanna anmälan får därför med hänsyn till omständigheterna i målet anses utgöra ett sådant hjälpmedel som kvalificerar ansvar för förberedelse till skattebrott (jfr Hovrätten för Västra Sveriges dom den 29 november 2013 i mål nr B 3790-13).

I fråga om rubricering av brottet finner hovrätten inte att utredningen ger stöd för slutsatsen att ett fullbordat brott hade rört mycket betydande belopp. Användandet av en osann handling är inte en omständighet som ensamt kan rubricera skattebrottet som grovt men som kan vägas in i helhetsbedömningen av rubriceringsfrågan (se prop. 1995/96:170 s. 163). Av utredningen i målet framgår att brottsförandet varit svårupptäckt då majoriteten av utbetalningar vid dessa förfaranden skett automatiskt vid Skatteverket utan inblandning av handläggare. Brottsupplägget präglas av förslagenhet och brottet får vid en sammantagen bedömning anses vara av synnerligen farlig art. R.V.B. ska alltså dömas för förberedelse till grovt skattebrott.

Påföljd

Straffvärdet för brottsligheten motsvarar enligt hovrättens mening fängelse fyra månader. Brottet är av sådan art som talar för att påföljden ska bestämmas till fängelse. Då varken straffvärdet för brottet eller R.V.B:s tidigare brottslighet talar för fängelse finns dock särskilda skäl att bestämma påföljden till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst. Om fängelse istället hade valts som påföljd skulle fängelsestraffets längd ha bestämts till fyra månader.

DOMSLUT

Med ändring av tingsrättens dom dömer hovrätten R.V.B. för förberedelse till grovt skattebrott enligt 4 § och 11 § skattebrottslagen (11 § i sin lydelse före den 1 juli 2016) samt 23 kap. 2 § första stycket BrB.

Påföljden bestäms till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst 120 timmar. Om fängelse hade valts som påföljd skulle fängelse 4 månader dömts ut.

F.d. hovrättsrådet *Lars Hesser* och hovrättsrådet *Sara Lindqvist* var skiljaktiga i ansvarsfrågan och anförde följande.

Vi är eniga med majoriteten om att det är visat att det är R.V.B. som har gett in den osanna skatte- och avgiftsanmälan till Skatteverket. I frågan om denna anmälan utgjort ett sådant hjälpmedel som kvalificerar till ansvar för förberedelse till skattebrott gör vi följande bedömning.

I förarbetena till bestämmelsen om förberedelsebrott beskrivs att en förberedelsehandling vanligtvis avser någon form av befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid brott. Där anges vidare att det skulle vara att gå för långt att kriminalisera befattning med vardagliga föremål som i och för sig kan användas som hjälpmedel vid brott, vilket dock inte utesluter att enskilda, mer vardagliga föremål, om de ingår i en samling kan komma att falla under straffstadgandet (prop. 2000/01:85 s. 42).

Det är enligt vår mening uppenbart att den aktuella skatte- och avgiftsanmälan inte i sig är ägnad att användas som hjälpmedel vid brott. Det står vidare klart att den inte ingår i någon samling av hjälpmedel som sammantaget skulle kunna kvalificera till ansvar för förberedelse till brott. Åklagaren har inte heller visat att R.V.B:s befattning med skatte- och avgiftsanmälan är kopplad till annan brottslighet (jfr Hovrätten för Västra Sveriges dom den 29 november 2013 i mål nr B 3790-13). Vi finner med hänsyn till det anförda att R.V.B:s befattning med den osanna skatte- och avgiftsanmälan inte utgör befattning med sådant hjälpmedel som kan kvalificera till ansvar för förberedelse till skattebrott. Åtalet för detta brott ska därför ogillas, vilket alltså innebär att tingsrättens dom inte ska ändras i denna del.

Vi finner dock att ingivandet av den osanna skatte- och avgiftsanmälan utgör ett osant intygande enligt 15 kap. 11 § första stycket BrB. Några omständigheter som medför att brottet ska bedömas som grovt anser vi inte föreligga. Påföljden bör bestämmas till 60 dagsböter å 50 kr.

Högsta domstolen

R.V.B. överklagade hovrättens dom och yrkade att HD skulle ogilla åtalet.

Riksåklagaren motsatte sig att hovrättens dom ändrades.

HD avgjorde målet erfter föredragning.

Föredraganden (samma som i målet under I) föreslog i betänkande följande dom.

DOMSKÄL

Frågan i HD

1. Överensstämmer med punkten 1 i HD:s dom.

Bakgrund och det påstådda brottsupplägget

2–7. Motsvarar i huvudsak punkterna 2–10 i HD:s dom.

8. R.V.B. har vidgått att han aldrig har bedrivit eller haft för avsikt att bedriva den verksamhet som anges i anmälan. Han har dock förnekat att han har gett in och därmed befattat sig med den givna anmälan.

Den rättsliga regleringen

9. Den som på annat sätt än muntligen uppsåtligen lämnar oriktig uppgift till myndighet eller underlåter att till myndighet lämna deklaration, kontrolluppgift eller annan föreskriven uppgift och därigenom ger upphov till fara för att skatt undandras det allmänna eller felaktigt tillgodoräknas eller återbetalas döms, enligt 2 § skattebrottslagen (1971:69), för skattebrott till fängelse i högst två år. Om brottet är grovt döms enligt 4 § för grovt skattebrott till fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

10. Av 11 § skattebrottslagen framgår att ansvar för förberedelse till grovt skattebrott ska utdömas enligt 23 kap. BrB.

11. Enligt 23 kap. 2 § första stycket 2 BrB ska den som – med uppsåt att utföra brott – skaffar, tillverkar, lämnar, tar emot, förvarar, transporterar, sammanställer eller tar annan liknande befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid brott, dömas för förberedelse till

537

brottet. Straffansvar förutsätter, enligt samma stycke, att händelseförloppet inte har förlöpt så långt att ansvar för fullbordat brott eller försök till brott kan utdömas.

12. För straffansvar krävs slutligen att det har förelegat en fara för att brottet skulle fullbordas. Om faran endast var ringa, eller om gärningen med hänsyn till andra omständigheter är mindre allvarlig, ska ansvar inte utdömas (23 kap. 2 § fjärde stycket BrB).

Skattebrottets fullbordan

13. Riksåklagaren har framhållit att ett oriktigt uppgiftslämnande i en anmälan om registrering för mervärdesskatt kan ge upphov till fara för skatteundandragande och således medföra straffansvar för fullbordat skattebrott. Frågan om skattebrottets fullbordan är nära förbunden med frågan om vad som krävs för att en straffbar förberedelse till sådant brott ska föreligga. Det finns därför skäl att beröra frågan om när ett skattebrott i ett fall som detta fullbordas.

14. En anmälan om registrering för redovisning av mervärdesskatt ska göras av den som avser att bedriva näringsverksamhet och är mervärdesskattskyldig (7 kap. 1–2 §§ skatteförfarandelagen, 2011:1244). Anmälningsskyldigheten fullgörs genom att ett formulär lämnas till Skatteverket, som därefter beslutar om registrering (2 kap. 1 och 3 §§ skatteförfarandeförordningen, 2011:1261). Registreringen är en formell åtgärd som främst syftar till att möjliggöra administrationen av deklarationer, betalningar och kontrollen av skatten.

15. Skattebrott är konstruerat som ett farebrott. Brottet fullbordas när en oriktig uppgift lämnas till myndighet eller när tidpunkten för att lämna en föreskriven uppgift inträder utan att skyldigheten har fullgjorts, förutsatt att förfarandet ger upphov till fara för att skatt ska undandras det allmänna eller felaktigt tillgodoräknas eller återbetalas den skattskyldige. Det är alltså inte nödvändigt att ett felaktigt skattebeslut till nackdel för det allmänna faktiskt fattas. Med fara avses i detta sammanhang konkret fara, vilket betyder att det i det enskilda fallet ska ha varit möjligt och någorlunda sannolikt att ett skatteundandragande kunde ske. (Prop. 1995/96:170 s. 157.)

16. Vid aktivt skattebrott består det brottsliga förfarandet normalt i att den oriktiga uppgiften lämnas i en skattedeklaration. Enligt skattebrottslagen straffbeläggs emellertid oriktigt uppgiftslämnande i alla slags handlingar som avges till myndighet, såvida de i något hänseende har betydelse för ett beskattningsbeslut.

17. Enligt den tidigare lydelsen av 2 § skattebrottslagen fordrades för straffansvar att den oriktiga uppgiften hade lämnats "till ledning för myndighets beslut". Vid en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 1996 slopades det kravet. Numera föreskrivs att uppgiften ska ha lämnats "till myndighet". I propositionen anges att lagändringen innebär att underlåtenhet att i förekommande fall låta registrera sig som skattskyldig, liksom ett oriktigt uppgiftslämnande i ett sådant sammanhang, omfattas av brottsbeskrivningen i 2 § även om förfarandet inte omedelbart kan leda till ett skatteundandragande (a. prop. s. 161).

18. Några skäl för den angivna lagändringen redovisas inte i propositionen. Av skattebrottsutredningens delbetänkande framgår däremot att bakgrunden till lagändringen var att man önskade klargöra att skattebrottsbestämmelsens

tillämpningsområde även omfattar ett oriktigt uppgiftslämnande som sker till sådana skatteregister som per automatik kan ligga till grund för senare beslut om skatt. (SOU 1995:10 s. 217 ff.)

19. I mervärdesskattesammanhang utgör registreringen förvisso en förutsättning för att Skatteverket ska kunna administrera inkomna deklarationer. Beslut om mervärdesskatt fattas emellertid inte på grundval av uppgifterna i mervärdesskatteregistret, utan på de uppgifter som lämnas i deklarationerna (53 kap. 2 § skatteförfarandelagen). Det är inte möjligt för den skattskyldige att enbart genom uppgifterna i registret erhålla någon skattemässig fördel. Det redovisade uttalandet i propositionen kan inte förstås så att man med lagändringen avsåg att tidigarelägga fullbordanstidpunkten för skattebrott även för sådana fall.

20. Av det anförda följer att fara för skatteundandragande inte i ett fall som detta kan anses uppkomma redan vid ingivandet av en anmälan om registrering för mervärdesskatt. Med det brottsupplägg som görs gällande i detta mål får faran istället anses uppkomma när det oriktiga yrkandet om avdrag för ingående mervärdesskatt framställs, och det är sålunda vid den tidpunkten som brottet fullbordas.

Förberedelsehandlingen

21. Vad som i åtalet läggs R.V.B. till last är han har gett in en anmälan i elektronisk form till Skatteverket och att han därigenom har tagit befattning med anmälan på det sätt som fordras för straffansvar.

22. Som angetts i det föregående (p. 11) förutsätter ansvar för förberedelse till brott att någon form av befattning tas med det påstådda hjälpmedlet. Begreppet "befattning" har i aktuell bestämmelse en tämligen snäv innebörd och förutsätter att hjälpmedlet har innehafts. Det krävs dock inte att gärningsmannen rent fysiskt har tagit befattning med hjälpmedlet i fråga. Befattning kan ske även med immateriella objekt. (Prop. 2000/01:85 s. 41 ff.)

23. Det står alltså klart att ingivande av ett elektroniskt formulär, som det alltså nu är frågan om, utgör befattning i den mening som avses i förberedelsebestämmelsen.

Särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott

24. Vad som vidare läggs R.V.B. till last är att han har befattat sig med ett brottshjälpmedel. Ett bifall till åtalet förutsätter att en anmälan om registrering för mervärdesskatt kan anses vara särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid det eller de grova skattebrott som åklagaren menar skulle ha begåtts om brottsplanen hade kunnat fullföljas.

25. Straffbeläggningen av förberedelse till brott syftar inte till att generellt utsträcka straffbarheten till det stadium som föregår försökspunkten. Vad som är tänkt att vara kriminaliserat är sådana företeelser som till sin typ är samhällsfarliga med hänsyn till risken för uppkomst av fullbordade brott, och inte enbart såsom led i en konkret brottsplan. Det är därför endast vissa kvalificerade objekt som utgör hjälpmedel i brottsbalkens mening. Detta följer också av lagtexten som föreskriver att objektet ska vara "särskilt ägnat" att användas som hjälpmedel vid brott. (NJA II 1948 s. 192 f. och a. prop. s. 36 ff.)

26. Objekt som inte har något annat användningsområde än att begå brott med, eller föremål som är framställda särskilt för ett specifikt brott,

omfattas av hjälpmedelsbegreppet. Även sådana objekt som i viss mån har ett legalt användningsområde men som kan sägas vara särskilt farliga med hänsyn till risken för uppkomst av brott, såsom skjutvapen, sprängämne och dyrkar, omfattas. Detsamma gäller föremål som typiskt sett är särskilt lämpade för brottets genomförande. Helt vardagliga föremål, som varken utrustats eller annars manipulerats eller omarbetats på något sätt, omfattas däremot inte av hjälpmedelsbegreppet, inte ens om de ingår som en nödvändig del vid genomförandet av en viss brottsplan. (Se NJA II 1948 s. 191 ff. och a. prop. s. 40 ff.)

27. I det här fallet är det ostridigt att R.V.B. varken bedrev eller hade för avsikt att bedriva verksamhet av det slag som anges i anmälan. Oavsett vem som har gett in anmälan innehåller den sålunda osanna uppgifter.

28. Ett formulär för anmälan om registrering för mervärdesskatt har förvisso i allmänhet ett legalt användningsområde. När ett sådant formulär förses med osanna uppgifter i syfte att föröva ett tilltänkt brott, får det emellertid anses bli av sådan karaktär att det i och för sig kan utgöra ett hjälpmedel i förberedelsebestämmelsens mening.

29. För att ett objekt ska anses vara särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid brott fordras dock att det med hänsyn till sin beskaffenhet är av någorlunda central betydelse för själva brottets genomförande. Av detta följer att det måste föreligga en viss korrelation mellan det påstådda hjälpmedlets egenskaper och det tilltänkta brottet. Vad som bör krävas är att användningen av det påstådda hjälpmedlet ingår åtminstone som ett led i förövandet av själva brottet. (Se a. prop. s. 41, rättfallet NJA 2007 s. 774 och Asp, Från tanke till gärning, Del II, Förberedelse och stämpling till brott, 2007 s. 141 f.)

30. När det presumtiva skattebrottet, som i detta fall, består i oriktigt yrkande om avdrag för ingående mervärdesskatt, är det förvisso en nödvändig förutsättning för brottets genomförande att den skattskyldige är registrerad för mervärdesskatt. Även om en anmälan om sådan registrering på så vis ingår som ett led i det brottsupplägg som åklagaren har redogjort för, kan den inte anses ingå som ett led i förövandet av själva skattebrottet (jfr p. 20). Av det följer att anmälan inte kan anses vara särskilt ägnad att användas som hjälpmedel vid skattebrott.

31. Mot denna bakgrund ska åtalet för förberedelse till grovt skattebrott ogillas.

Osant intygande

32. Åklagaren har i andra hand gjort gällande att R.V.B. genom upprättandet av den aktuella anmälan har gjort sig skyldig till osant intygande som är att bedöma som grovt.

33. Den som, såvitt nu är av intresse, för skens skull upprättar en urkund rörande rättshandling döms, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, för osant intygande till böter eller fängelse i högst sex månader (15 kap. 11 § första stycket BrB). För grovt brott finns en särskild straffskala (andra stycket).

34. I det här fallet anges förvisso i anmälan att R.V.B. bedriver enskild näringsverksamhet och att något inköp har gjorts till verksamheten. Någon urkund som upprättats för skens skull rörande en rättshandling kan det emellertid inte anses vara frågan om. Alltså kan åtalet inte heller i denna del bifallas.

Slutsats

35. Mot den angivna bakgrunden ska R.V.B. frikännas – – –.

Med ändring av hovrättens dom frikänner HD R.V.B.

HD (samma ledamöter som i målet under I) meddelade den 25 juni 2018 följande dom.

DOMSKÄL

Bakgrund

Frågorna i HD

1. Den huvudsakliga frågan i målet är om en oriktig anmälan till Skatteverket om registrering för redovisning av mervärdesskatt kan anses vara särskilt ägnad att användas som hjälpmedel vid brott. Men målet aktualiserar också frågan om ett osant intygande föreligger.

Anmälan till Skatteverket

2. Skatteverket tog i februari 2015 emot en elektronisk skatte- och avgiftsanmälan (numera anmälan om företagsregistrering), enligt vilken R.V.B. ansökte om att bli godkänd för F-skatt och registrerad för redovisning av mervärdesskatt.

3. I anmälan angav R.V.B. att han bedrev enskild näringsverksamhet i form av butikshandel med ljud- och bildanläggningar samt videoutrustning. I anmälan uppgavs vidare att inköp hade gjorts inom ramen för verksamheten, att verksamhetens beräknade nettoomsättning uppgick till 480 000 kr och att mervärdesskatten skulle deklarerats varje kalendermånad.

4. Anmälan lämnades in i elektronisk form till Skatteverket och signerades med hjälp av R.V.B:s e-legitimation (BankID).

5. Skatteverket, som fann att R.V.B. inte hade styrkt att han bedrev någon ekonomisk verksamhet och därmed inte uppfyllde villkoren för registrering, beslutade att inte registrera honom för mervärdesskatt. Han godkändes inte heller för F-skatt.

Målet i tingsrätten

6. Med anledning av den ingivna anmälan åtalades R.V.B. för förberedelse till grovt skattebrott. Det påstods i åtalet att han hade haft för avsikt att, sedan Skatteverket registrerat honom för mervärdesskatt, i deklarationer lämna oriktiga uppgifter om inköp, med följd att han felaktigt skulle tillgodoräknas avdrag för ingående mervärdesskatt och därigenom göra en skattevinst.

7. Med den utformning som gärningsbeskrivningen hade i tingsrätten tolkades den av rätten som att åklagaren påstod att R.V.B. hade befattat sig med vissa brottshjälpmedel, bankdosa, BankID och dator, och att befattningen med föremålen var straffbar såsom förberedelse

541

till grovt skattebrott. Tingsrätten fann att de angivna objekten inte kunde anses utgöra hjälpmedel i brottsbalkens mening och ogillade åtalet.

Målet i hovrätten

8. Åklagaren överklagade domen och justerade gärningsbeskrivningen så att den fick följande lydelse.

R.V.B. har den 1 februari 2015 förberett grovt skattebrott genom att med dator, säkerhetsdosa, personlig kod till dosan samt surfplatta eller mobiltelefon med annan personlig BankID-kod elektroniskt ge in en skatte- och avgiftsanmälan till Skatteverket med osanna uppgifter och utan att ha haft för avsikt att bedriva näringsverksamhet. Han har därigenom tagit befattning med en osann skatte- och avgiftsanmälan som varit särskilt ägnad att användas som hjälpmedel vid brottet. Skatteverket beslutade den 7 april 2015 att inte godkänna honom för F-skatt samt inte registrera honom för mervärdesskatt. Om Skatteverket hade bifallit anmälan hade han i elektroniskt ingivna skattedeklarationer uppsåtligen lämnat oriktiga uppgifter till verket. Dessa hade bestått i att han dragit av överskjutande ingående moms trots att han inte haft någon moms och inte ens bedrivit uppgiven verksamhet. Han hade därigenom gett upphov till fara för att skatt felaktigt tillgodoräknats honom. Fullbordade brott hade varit grova då de rört mycket betydande belopp, då han använt osanna uppgifter för att först registrera sig för moms samt då förfarandet varit av synnerligen farlig art. Skatte- och avgiftsanmälan har upprättats för skens skull. Åtgärden har inneburit fara i bevishänseende. Det alternativa brottet osant intygande är grovt med hänsyn till det beskrivna syftet med urkunden.

9. Hovrätten har bifallit åtalet för förberedelse till grovt skattebrott och bestämt påföljden till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst.

Målet i HD

10. HD ska först pröva om den åtalade gärningen kan utgöra förberedelse till grovt skattebrott. Om R.V.B. i det hänseendet ska frikännas blir frågan om han har gjort sig skyldig till osant intygande.

Den rättsliga regleringen avseende skattebrott

Lagregleringen

11. Den som på annat sätt än muntligen uppsåtligen lämnar oriktig uppgift till myndighet eller underlåter att till myndighet lämna deklaration, kontrolluppgift eller annan föreskriven uppgift och därigenom ger upphov till fara för att skatt undandras det allmänna eller felaktigt tillgodoräknas eller återbetalas till honom själv eller annan döms för skattebrott till fängelse i högst två år (2 § skattebrottslagen, 1971:69).

12. Om brottet är grovt döms för grovt skattebrott till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande om brottet är grovt ska särskilt beaktas om det rört mycket betydande belopp, om gärningsmannen använt falska handlingar eller vilseledande bokföring

542

eller om förfarandet ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av synnerligen farlig art (4 § skattebrottslagen). För förberedelse till grovt skattebrott döms till ansvar enligt 23 kap. BrB (11 § skattebrottslagen).

Särskilt om mervärdesskatt

13. En anmälan om registrering för redovisning av mervärdesskatt ska göras av den som avser att bedriva näringsverksamhet och är mervärdesskattskyldig. Registreringen är en formell åtgärd som främst syftar till att möjliggöra administrationen av deklarationer, betalningar och kontrollen av skatten.

14. Den som är skattskyldig för mervärdesskatt är vidare skyldig att lämna mervärdesskattedeklaration. Skyldigheten fullgörs normalt genom att deklarationer lämnas in varje månad. Skatteverket fattar beslut med ledning av innehållet i deklarationen och andra tillgängliga uppgifter.

Den rättsliga regleringen rörande förberedelse till brott

Lagregleringen

15. Bestämmelser om förberedelse till brott finns i 23 kap. 2 § BrB. Bestämmelserna gäller enligt första stycket bara för sådana brott där det särskilt har angetts att ansvar för förberedelse kan inträda. Ansvar förutsätter att det inte rör sig om fullbordat brott eller försök samt att gärningsmannen vid tiden för förberedelsegärningen haft uppsåt att främja eller att utföra brott.

16. Av första stycket framgår vidare att förberedelsen kan vara av två slag. Det fall som är aktuellt i målet är att någon med uppsåt att utföra eller främja brott skaffar, tillverkar, lämnar, tar emot, förvarar, transporterar, sammanställer eller tar annan liknande befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott (hjälpmedelsfallet).

17. HD har i en dom meddelad denna dag i mål B 291-17 ("Uppgårelsen i Kassmyra") gjort vissa uttalanden i fråga om vad som kan utgöra hjälpmedel samt kraven på att medlet ska vara särskilt ägnat att användas som hjälp vid ett brott, på att gärningsmannen ska ha tagit befattning med detta och på att det ska finnas en koppling mellan medlet och brottet. De ställningstaganden som ligger till grund för dessa uttalanden gäller för även detta avgörande.

Särskilt om immateriella brottsredskap

18. Som framgår av "Uppgårelsen i Kassmyra" kan även immateriella brottsredskap vara att anse som hjälpmedel i lagens mening. Det kan röra sig om datorprogram eller annan elektronisk information. I fråga om information saknas det således anledning att göra skillnad på om denna har elektronisk form eller är pappersburen. Men också elektroniska

543

kontoinnehav av olika slag kan ha sådan funktion av brottsredskap att de är att anse som hjälpmedel i lagens mening.

19. Vad som kan utgöra ett immateriellt brottsredskap i förberedelsebestämmelsens mening bör bedömas funktionellt och i ljuset av teknikens utveckling. Ansvaret för förberedelse begränsas framför allt genom kravet på att det ska röra sig om något som är särskilt ägnat att användas som hjälp vid ett brott men också genom befattningskravet och kravet på en koppling till brottet.

20. I fråga om ett immateriellt brottsredskap är någon befattning i fysisk mening inte möjlig. Vad som kan sägas utgöra en befattning med hjälpmedlet är då mer oklart. Kravet på befattning torde dock i regel vara uppfyllt om gärningsmannen har utövat rådighet över hjälpmedlet.

Det föreligger inte någon förberedelse till grovt skattebrott

21. Av det föregående (p. 18) följer att en elektronisk anmälan eller ansökan med oriktiga uppgifter kan vara av en sådan karaktär att den i och för sig kan utgöra ett hjälpmedel vid brott.

22. Den anmälan som R.V.B. upprättat har innehållit oriktiga uppgifter. Det handlar om ett led i planeringen av ett skattebrott. Mot den bakgrunden måste anmälan anses särskilt ägnad att använda som hjälpmedel vid brottet.

23. Genom att upprätta och skicka in den oriktiga anmälan till Skatteverket har R.V.B. tagit befattning med denna på det sätt som krävs för ansvar.

24. Ansvar för förberedelse förutsätter emellertid också att det finns ett sådant samband mellan hjälpmedlet och det tilltänkta brottet att det framstår som naturligt att hävda att det ingår som ett led i förövandet av brottet. Det tilltänkta skattebrottet får i detta fall anses fullbordat vid ett oriktigt yrkande om avdrag för mervärdesskatt. Skatte- och avgiftsanmälan har inte i sig någon betydelse när avdragsyrkandet görs. I den bemärkelsen saknar

anmälan en sådan koppling till brottet att den kan sägas utgöra ett hjälpmedel vid själva skattebrottet (jfr NJA 2007 s. 774).

25. Av det följer att anmälan inte är att anse som ett hjälpmedel till ett planerat skattebrott. Åtalet för förberedelse till grovt skattebrott ska därför ogillas. Därmed återstår frågan om R.V.B. har gjort sig skyldig till osant intygande.

Den rättsliga regleringen rörande osant intygande

Lagregleringen

26. Brottet osant intygande är reglerat i 15 kap. 11 § BrB. Bestämmelsen gäller det fallet att någon i ett intyg eller en annan urkund lämnar osann uppgift om vem han eller hon är eller om annat än egna angelägenheter eller för skens skull upprättar en urkund rörande rättshandling. Ansvar förutsätter att åtgärden innebär fara i bevishänseende.

544

Urkundsbegreppet

27. Begreppet urkund definieras i 14 kap. 1 § andra stycket BrB. Med urkunder förstås, såvitt nu är av intresse, elektroniska handlingar med betydelse som bevismedel och en utställarangivelse som kan kontrolleras på ett tillförlitligt sätt. Det är den elektroniska handlingen i dess lagrade form som utgör urkunden (prop. 2012/13:74 s. 69). Vad gäller kravet på fara i bevishänseende innebär detta att det ska vara existentiellt möjligt och plausibelt att urkunden kommer till användning som bevismedel. Normalt sett gäller att urkunden och dess innehåll måste vara av viss betydelse och kvalitet.

28. När det gäller upprättande av urkunder rörande rättshandlingar för skens skull utgör den straffbelagda gärningen normalt att någon upprättar ett avtal i syfte att ge sken av att en rättshandling har ägt rum. Ett annat exempel är att i ett bolagsstämmoprotokoll ange att en fingerad person utsetts till styrelseledamot (prop. 2000/01:150 s. 80).

Det föreligger inte något osant intygande

29. Den oriktiga skatte- och avgiftsanmälan utgör visserligen en urkund men kan inte sägas röra en rättshandling på det sätt som krävs för ansvar enligt bestämmelsen om osant intygande. Det är alltså inte fråga om någon urkund rörande en rättshandling. Åtalet kan därför inte heller i denna del bifallas.

Slutsats

30. Mot bakgrund av det anförda ska R.V.B. frikännas – – –.

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom frikänner HD R.V.B.

HD:s dom meddelad: den 25 juni 2018.

Mål nr: B 291-17 (I) och B 1825-17 (II).

Lagrum: 3 kap. 5 och 11 §§, 23 kap. 2 § och 24 kap. 7 § BrB 2, 4 och 11 §§ skattebrottslagen (1971:10).

Rättsfall: NJA 1962 s. 56 NJA 2007 s. 774 NJA 2013 s. 397.